

MEDLEMSBLAD

for

AUSTMARKA

HISTORIELAG

Nr. 6.

MARS 1980

FORORD

Det nærmer seg årsmøte igjen, og i dette nummer har vi med årsberetning og regnskap for 1979, samt budsjett for 1980. Annonse om årsmøtet står på siste side.

I årsberetningen står det bl.a. at "det er vondt etter stoff". Det er synd å måtte mase så mye, men bladet er avhengig av å få inn stoff. Det har forresten vært en liten lysning i det siste. Det er virkelig kommet uventede brev i postkassa til bladet.

Det har vært skrevet en del om bygdeboka i bladet vårt. Jeg hadde regnet med en fast spalte med rettinger, men etter en bra start, er stoffet uteblitt. Her er et område der alle kan komme med nyttige opplysninger.

Er det noen som har gamle papirer liggende? De inneholder ofte interessant stoff, det kan være husmannskontrakter, regnskapsbøker, skiftesaker, amerikabrev o.l. Ta en kopi eller avskrift av dette og send det, så kan vi ta det inn i bladet. Hvis det ikke er altfor verdifulle saker, så send papirene slik de er, så skal jeg få det kopiert, og sende originalene tilbake straks.

Vi har denne gangen et stykke om værmerker. Slike fins det mange av. Det som er av interesse for oss, er de som har vært i bruk i bygda. Skriv dem opp og send, så kanskje vi etter hvert kan få en noenlunde komplett samling.

Gjør alvor av å sende noe, da.

Finn Åberg.

ÅRSBERETNING FOR AUSTMARKA HISTORIELAG, 1979.

Aktiviteten i laget er meget stor, og formålsparagrafen om å ta vare på og verne om gamle ting og bygdekunst følges godt opp. Det er i året avholdt 5 styremøter, 1 medlemsmøte og behandlet 35 saker.

Laget har i året samlet inn gamle bilder fra bygda og kopiert og forstørret disse. Under Austmarka-dagen ble bildene utstilt i Bergkollen, og dette tiltaket falt tydeligvis i smak hos publikum da det var stor tilslutning til utstillingen.

Likeledes er det samlet inn gamle skoledagbøker som vil bli kopiert.

Smedhaugen som er det eldste huset i bygda er det nå lagt tak på. Dette falt kostbart, men laget håper å få støtte til dette arbeide. Det meste av arbeidet er utført på dugnad med Hans K. Kolbjørnsrud og Oskar Eng som ledere.

Laget har fått overtatt endel gamle ting fra bygda som vil bli plassert i Smedhaugen når huset er restaurert. Arbeidet som gjenstår på huset før det er brukbart er legging av nytt gulv og reparasjon av østveggen som er råttent. Dette arbeide vil bli utført i løpet av året.

Bua og badstua i Nordgarden, Varaldskogen som er av gammel dato er verneverdig og det er søkt Statens Skoger om bidrag til dette arbeide som faller dyrt men laget fikk avslag på søknaden. Men laget vil arbeide videre med denne viktige saken. Her er nå Fylkeskonservatoren kommet inn i bildet.

Den gamle "Finnstigen" som går mellom Varaldskogen og Austmarka er oppgått og merket og til sommeren vil det bli arrangert en marsj etter denne gamle stien.

Historielaget foresto beretningen om Austmarka Samvirkelags 60-årsjubileum, og her

gjorde Åge Sørmoen en stor innsats ved å samle inn stoff og lage beretningen.

Laget arrangerte siste sommer tur for lagets medlemmer til Finnetunet, Purala, Johola og Kvarntorp hvor det ble servert nevagraut. En meget interessant tur som Juel Stubberud hadde lagt opp.

Rolf Amundsen og Åge Sørmoen representerte laget under Samrådningsmøte for historielag i Elverum.

Lagets medlemsblad kommer fortsatt ut med Finn Åberg og Rolf Amundsen som ledere. Men det er vondt etter stoff og de ber om at den som har noe gammelt stoff fra Austmarka om å sende inn slikt. Det kan være skrøner, sagn eller folks opplevde historier.

Lagets representant til Kongsvinger Museum er Rolf Amundsen.

Det nye opplaget av bygdeboka er nå kommet og er tilsalgs hos Åge Sørmoen og To-Ra-butikken i Betania.

Det er store oppgaver foran oss for å ta vare på og bevare gamle ting fra bygda og styret håper på fortsatt god støtte fra medlemmene.

Styret har i året bestått av Rolf Amundsen, formann, Åge Sørmoen, nestf., Andreas Aafloen, sekr., Henry Tangen, kasserer og Pål Skullerud. Varamenn: Kristin Skullerud, Eivind Pramm og Roger Linna.

Andreas Aafloen.

sekr.

REGNSKAP FOR 1979.

Inntekter		Utgifter	
Kassabeholdning	3800	Smedhaugen	4967
Medlemskont.	1260	Kontorutgifter	4500
Kulturmidler	3500	Møteutgifter	1250
Inntekt fester	2300	Foto gamle bild.	2385
Samvirkelagsberømt.	600	Medlemshefte	900
Salg bygdebok m.m.	3200	Kasse pr.31/12	658
	<u>14660</u>		<u>14660</u>

Henry Tangen, kass.

Gunnar Tangen og Einar Solbergseter, rev.

STYRETS BUDSJETTFORSLAG FOR 1980.

Inntekter		
Medlemskontingent 70 / 20		1400
Forventet kulturstøtte		5000
Bygdeboksalg 50 10		500
Inntekt Finnstigmarsjen		200
Kassabeholdning fra 1979		650
		<u>7750</u>

Utgifter		
Smedhaugen		5300
Medlemsblad		500
Annonser, møteutgifter		500
Bøker, tidsskriftabb.		300
Telefon, porto		100
Foto gamle bilder		1050
		<u>7750</u>

Hittil i 1980 har 56 stk. betalt medlemskontingent.

NYTT FRA LAGET.

Kommunens kulturpris 1979.

Denne gikk til et av våre medlemmer, nemlig Rudolf Bråten på Varaldskogen. Han har samlet inn mengder av stoff om finnekulturen, og registrert gamle boplasser.

Han er født på Eriksbråten, Brandval Finnskog, men har bodd en mannsalder på Abborhøiden på Varaldskogen. Det arbeidet han la ned i boken om Varaldskogen var bemerkelsesverdige, og nå ventet nytt stoff på å bli innbundet. Han har skjenket Solør-Vermland Finnkulturforening det stoff han har samlet i de siste åra, så det er bare å håpe på utgivelse. Vi vil hermed få gratulere Rudolf Bråten hjertligst med prisen, og håper på fortsatt godt sam arbeid.

Formannen.

BYGGINGEN AV VARALDSKOG SKOLEHUS.

(forts. fra forrige nummer)

Andreas Skullerud for kjøring av 380 sten fra Skullerud Dampsag til Møkeren = kr. 1,-

Olaf Johnsen for maling av vedskjulet = kr. 3,-

O.A.G. Solberg for ovner og spiker m.m. = kr 89,29

P. Varildbakken for 4 glassruter til et lite vindu vi syntes vi måtte ha, men som ikke var med i akkorden = kr 0,88

Erik E. Varildskog for hugging og kjøring av 4 10/12 tyllft tømmer à kr 4,- = kr 19,33

fram og tilbakefrakt og tørring av 18 tyllfter planker à kr 0,40 = kr 7,20

kjøring av gråsten til lodpipen for å spare tegl = kr 1,50

kjøring og roing fra Bedafors av 380 teglsten = kr 3,-
kjøring av sand = kr 2,-
6 vendinger av bord fra A.Varildskog = kr 1,50
fremkjøring av 10 tyllfter tømmer, som var lagt for langt fra bygningen = kr 1,50.
Roing og kjøring av 4 tyllfter bord fra P. Varildbakken = kr 1,-
Opptagning av fyll til stubbetille i 1.etg. og do.loft på skolerommet. Tilsammen = kr 38,53

Artin Ratikken for henting av mose under fyllden på stubbetille og ditto loft på skolerommet = kr 2,-

G. Ødegaard for borttrydding av sten og jord m.m. etter tømmer og malerarbeidet 3 dager à kr 2,- = kr 6,-

Skullerud Dampsag for 380 teglsten = kr 13,22
7 tyllfter 3/4" bord = kr 10,50
2 1/2 " 1 " " = kr 6,25

Arne Varildskog for frakt av foranstående 9 1/2 tyllft bord = kr 8,-

Medgått totalt kr 2185,96. Mottatt av herredskassereren kr 2250,-, rest kr 64,04.

For disse vil det senere bli fremlagt regnskap, for laftene må drives og klædes med bord, og materialer må kjøpes til stubbeloft over kjøkenet og familieværelset og deling av dette til 2 rom, hvilket er påtenkt ved oppførelse av brannmuren. Huset er branntaksert for kr 3100,- De totale utgiftene er beregnet til kr 2710,96 med tomt.

Skolen i Varaldskogen holdt til hos Arne Varildskog i Varaldskogen Søndre, til det nye ble bygd. Der finnes ennå i dag det langbordet man brukte til skolebord.

Rolf Amundsen.

POTETDYR KING FØRST PÅ AUSTMARKA.

Vi kan vel hevde at poteten i flere perioder av vår historie har reddet hele bygdesamfunn fra sultedød og utslettelse.

Det eksisterer minst to forklaringer på hvordan poteten fant veien til oss.

Den mest troverdige går ut på at svensken Jonas Alstrøm brakte med seg noen poteter fra England til Värmland i 1723. Han ga noen av potetene til presten Erik Näsman, og det er fastslått at denne presten dyrket poteter i 1730.

Det heter seg videre at kramkaren Åke Jönsson i 1730-åra brakte med seg noen poteter til Austmarka, og så vidt jeg vet er det bevist at det ble dyrket poteter i Varildlien i 1740.

Herfra ble kjennskap til poteten spredt over Vinger prestegjeld, og videre over hele Østlandet.

Mens våre dagers skriftlærde strides seg imellem om ~~den~~ for dem langt viktigere ting, som jomfrufødsel og pinen i den evige pøl, er det en historisk kjensgjerning at det var prestene som gikk foran i den alvorstytt det var å utbre kjennskapet til poteten i Norge. Sjelens frelse lå dem sikkert tungt på hjertet, det er ingen grunn til å tvile på det, men samtidig følte de åpenbart et brennende ansvar for menighetens jordiske liv.

Det ble sagt med stor salvelse i en søndagspreken den gang: "Haver I et Støkke Jord der vender mot søder, da siger jeg Eder: Sett potatos. Atter vil jeg sige: Sett potatos".

Ole Torp.

VÆR OG VÆRMERKER.

Været, eller ver-ota, som det ble sagt i gamle dager, har bestandig vært et populært samtaleemne. Skal man komme i prat med noen, blir det ofte været en begyner med.

Været, som alle er mer eller mindre avhengig av, er fra de eldste tider blitt tillagt mange mystiske ting, tro og overtro, slik som alle varsler for hvordan været blir i de nærmeste dager, uker eller måneder, ja for hele sommer- eller vinterhalvåret.

Å spå vinterværet på Verbrauta (Melkeveien), ble av mange regnet som noe av det sikreste. Noen gjorde helst sine observasjoner en bestemt kveld, i alle tilfelle var det en gang i månedsskiftet oktober - november. Det har vært litt ulik praksis med hvor en skulle begynne, noen startet i øst, mens andre gikk motsatte veien. Rett opp var midtvinter, så en kunne regne ut omtrent når de forskjellige værtypene inntraff.

Jevnt klar og fin Verbraute betydde fin, men kald vinter. Hvite felt betydde snøfall, mens mørke felt varslet mildvær. Størrelsen på disse feltene fortalte da selvfølgelig om størrelsen eller intensiteten av værtypene.

Omtrent rett opp deler Verbrauta seg, og "går med klypa ned i åsen", som en sa. En "resande" som for gjennom bygda for mange år siden, sa at her i landet måtte en bruke den til høyre, den til venstre gjaldt for utlandet.

Så tar vi med en del andre værmerker, alle har vært, eller er i bruk i bygda.

En kan finne ut hvor lang vinteren blir ved å se på ryggfinnene til abboren en fisker om sommeren. Det er mørke flekker bakerst på

ryggfinnene, og en slik svart flekk er en vintermåned. Er det f.eks. fire svarte flekker, blir det vinter i fire måneder. Fra gammelt av er det sagt at abboren i Hørsjøen var mest å stole på.

Når bjørkeskogen blir svart i toppen (snøbar), mens det ellers er snø på skogen, blir det snart mer snø.

Når dompapen kommer fram til husene, blir det uvær.

Når lauvblokkene "vrenger seg" i vinden (viser den lyse undersida), blir det regn.

Når kuene "rister seg og driter", blir det snø. Dette kan gjelde for hestene også.

Når det råar om morgenen, blir det regn før kvelden.

Når ugla skriker om kvelden, blir det ruskevær.

Når gjerterudskråka skriker, blir det regn.

Store flokker med spurv varsler uvær.

Mye rognebær varsler kald og hard vinter.

Så høy som tistillen blir på utmark, så mye snø blir det om vinteren.

Når det dunderer i sjøene (isen sprekker), blir det værforandring.

Når skjærene bygger lavt i trærne, blir det mye vind om sommeren.

Sterk vind varer gjerne i tre dager. Varer den lenger, vil den vare i ni dager.

Når nymånen går lågt og "ligger på ryggen", blir det mildt. Hvis nymånen går over solbanen, blir det kaldt.

Ring rundt månen varsler nedbør. Hvis ringen er åpen, kommer uværet fra den kanten åpningen vender mot.

Hvis hønene gjømmer seg for regnværet, blir regnet kortvarig. Hvis de blir gående ute, blir det langvarig regn.

Til slutt et varsel som Karelius Finbråten brukte, og som vi kan kontrollere på årsmøtet: Når mars sleiker seg inn, så biter den seg ut. Hvis noen har glemt det, kan vi fortelle at i år må en kunne si at mars "sleikte seg inn".

Kilder: Karelius Neset, Magne Neset, Gunnar Tangen, og mange flere.

Martin og Finn Åberg.

KURS I FINNKULTUR

var tillyst på Austmarka av Aftenskolen, med start i februar. Dette skulle en tro var midt i blinken for historieinteresserte bygdefolk. Så ble kurset avlyst pga manglende deltagelse.

Det er mulig at kurset blir utlyst på nytt, og da bør historielagsmedlemmene sørge for at kurset blir fulltegnet.

FÅ

Amund Eng forteller:

Under krigen kom en mann sykklende, i sekken hadde han ei sykkelpumpe, det måtte en ha med i de tider. Han kom ut for kontroll, og tyskeren klemte på sekken og kjente pumpa. "Waffen?" spurte han. "Luftwaffen, ja", svarte mannen.

FÅ

ÅRSMØTE

i Austmarka Historielag avholdes

søndag 30. mars 1980 kl. 18.00

i Biblioteket.

Vanlige årsmøtesaker.

Det vil bli servert kaffe og kaker.

Vel møtt.

Styret.

Utgiver: Austmarka Historielag.

Redaksjon: Finn Åberg
Inkognito terr. 7 B
Oslo 2
Tlf. 02/44 54 52

Ekspedisjon: Rolf Amundsen
Blåklokkevegen 16
2200 Kongsvinger

Trykt i 100 eksemplarer.